

**HISTORY AND MEMORY
IN INTELLIGENCE**

ÎNTRE INTELLIGENCE ȘI RENSEIGNEMENT. EVOLUȚII CULTURALE ÎN SPAȚIUL FRANCEZ

Răzvan VENTURA*
Florin BUȘTIUC*

Abstract

In the field of security studies, the French culture has been particularly focused on the objective to remove any suspicion of civil society regarding the legal activities of gathering information. The term "intelligence" (borrowed from English) appeared in this context and its introduction has generated debates about the cases of synonymy, especially with renseignement. So, the numerous definitions was formulated in order to avoid the mistrust of the society. In addition, notional fluidity is the main reason for which the term intelligence seems not to have been imposed with authority in the specialized field of security in France.

Keywords: *intelligence, renseignement, secret, perception, sign.*

Introducere

Adaptarea unui termen la rigorile altei limbi constituie rodul unui proces deosebit de complicat, mai ales dacă acesta nu se înscrie într-un fenomen natural de aculturație. Am spune că în cazul unei limbi precum limba franceză acest lucru este cu atât mai vizibil, cu cât limba franceză stă de aproape 300 de ani sub semnul binecunoscutei afirmații a lui Rivarol, care o subsuma imperativului clarității: „Ceea ce nu este clar nu este franțuzesc”. (Discours sur l’universalité de la langue française, 1784) Și probabil puține voci s-au pronunțat mai limpede în această privință ca Emil Cioran, care a mărturisit în mai multe rânduri

---

* Translator, razvanventura@gmail.com.

* Expert “Mihai Viteazul” National Intelligence Academy, florinnn11@yahoo.com.

că limba franceză a acționat asupra sa „ca o cămașă de forță”, deoarece „are o rigoare care nu se potrivește unui balcanic”. (Cioran, 1993, p. 97)

Cuvintele își au deci și ele istoria lor, unele aflate încă în căutarea logosului inițial care le-a dat naștere, altele tânjind după finalitatea care le-ar izbăvi de uitare. Formularea unei definiții nu este unul dintre cele mai ușoare demersuri, deoarece orice definiție se structurează pe măsura conturării unei arii cognitive; de aceea, și în cazul termenului *intelligence* „putem opta mai degrabă către o descriere a conceptului sau a activității de *intelligence*, decât pentru o defnire a acestuia”. (Niță, 2009, p. 60) Aceasta s-ar explica prin faptul că „termenul este definit, de fiecare dată, de fiecare autor ce se raportează la el, iar respectivele definiții fac rareori referire una la cealaltă, și, în foarte puține situații, sunt formulate pe baza celor scrise anterior”. (Niță, 2009, p. 48)

Astfel, ne-am raporta de aceea la un paragraf platonician *Parmenide* (135d), în care Parmenide îi reproșează lui Socrate că se grăbește „a defini lucrul frumos, cel drept și cel bun, și tot așa fiecare formă, una câte una, înainte de a te fi pregătit cum trebuie”. (Platon, 1989, p. 96) Reproș însușit de comentatorul Sorin Vieru, care observă că definiția ar trebui să vină, *firesc*, drept „încununare a efortului cognitiv” (Platon, 1989, p. 144) deci la final. Probabil că aceasta este situația care trebuie avută în vedere și în ceea ce privește termenul *intelligence*, împrumutat din limba engleză, care cunoaște deja o răspândire internațională în comunitatea serviciilor de informații. Abia după ce acesta și-a făcut intrarea în aria limbajului de specialitate suntem în măsură, poate, să ne întrebăm mai fundamentat asupra rostului său. Mai ales că, iată, și o cultură cunoscută pentru conservatorismul său lingvistic – în presa franceză au apărut în ultimii ani mai multe luări de poziție împotriva invaziei masive și necontrolate a anglicismelor, iar în mediul on-line o serie de bloguri și site-uri militează pentru apărarea limbii franceze – a preluat termenul de *intelligence*, însă „îmblânzindu-l” printr-o circumscriere mai precisă, fapt justificat și de concurența cu termenul consacrat în limba franceză pentru informațiile secrete, acela de *renseignement*. Termenul este utilizat în contexte specializate: *renseignement humain – informații din surse umane; service de renseignement – serviciu de informații; fuite de renseignements – scurgere de informații* etc.

Explorarea definițiilor

Explorarea resurselor lexicologice în ceea ce privește termenii *intelligence* și *renseignement* ilustrează mai degrabă o preocupare pentru suprapunerea corectă a termenilor decât încercarea de a opera anumite distincții. Dicționarele engleze formulează definiții precise pentru *intelligence*, indicând genul proxim și diferența specifică:

- a. “information concerning an enemy or possible enemy or an area” (informații referitoare la un rival/inamic sau la un posibil rival/inamic dintr-o arie); also “an agency engaged in obtaining such information” (agenție angajată în obținerea unor astfel de informații) (*Merriam-Webster*);
- b. “secret information about the governments of other countries, especially enemy governments, or a group of people who collect and deal with this information” (informații secrete despre guverne ale altor state, în special guverne rivale/inamice sau despre un grup de oameni care colectează sau gestionează astfel de informații) (*Cambridge*).

În schimb, literatura lexicologică franceză încearcă să acrediteze termenul *renseignement*, echivalat chiar întrutotul cu *intelligence*. Singura ocurență în care dicționarul lui Jean-Paul Brunet acceptă termenul *intelligence* în franceză este cea referitoare la *intelligence économique* (Brunet, 2000, p. 128 și 514). Dicționarele nespecializate preferă termenul *renseignement*, cu conotații militare, „ensemble des connaissances de tous ordres sur un adversaire potentiel, utiles aux pouvoirs publics et au commandement militaire” (informații diverse despre un potențial adversar, care ar putea fi folosite de puterea politică și comandamentele militare) (*Le Petit Larousse en couleurs*) sau acoperind o arie mai largă “information concernant l’ennemi et tout ce qui met en danger l’ordre public, la sécurité” (informații referitoare la inamici și la tot ceea ce ar amenința ordinea publică și securitatea). (*Le Petit Robert*)

Atâta vreme cât literatura franceză de specialitate s-a mulțumit cu preluarea mimetică a termenului *intelligence*, acesta nu pare a fi depășit simplul sens de *proces de culegere de informații, de stocare, analiză și evaluare*, cu alte cuvinte – ceea ce este desemnat în franceză prin termenul *renseignement*. Cu toate acestea, observă unii cercetători

francezi, „trebuie luate anumite precauții înainte de a traduce termenul *intelligence* prin *renseignement* și de a importa pur și simplu definiția anglo-saxonă în studiile franceze”. (Chopin, Irondelle și Malissard, 2011, p. 106) Ceea ce nu explică, totuși, bizara justificare a autorilor studiului, potrivit cărora specialiștii francezi au recurs „fără îndoială, inconștient” la strategii menite să evite dificultățile ridicate de suprapunerile de sens (Chopin, Irondelle și Malissard, 2011, p. 104).

Conceptul de *intelligence* și-a făcut apariția în aria culturală franceză, potrivit unei recunoașteri unanime, în urma apariției celebrului raport *Intelligence économique et stratégie des entreprises*, redactat în 1994 de un grup de specialiști sub conducerea lui Henri Martre. Documentul definea *intelligence-ul economic* drept „ansamblul de acțiuni coordonate de culegere, gestionare și de distribuire, în vederea valorificării, a informației utile actorilor economici” (Martre, 1994), precizând că „aceste acțiuni sunt inițiate legal, cu toate garanțiile necesare protejării patrimoniului întreprinderii, în cele mai bune condiții de calitate, de termen și de cost”. (Martre, 1994, p. 11) Astfel, esențială este specificarea faptului că acest proces de culegere de informații se desfășoară în limitele legale, vizând ca atare surse deschise. Conceptul este ulterior completat de Christian Harbulot, ce adaugă, în același raport, acțiunea de influență celor precizate de raportul Martre și indică necesitatea participării tuturor actorilor economici, esențială fiind „cultura colectivă a activității de informații”.

Acest caracter colectiv este, la rândul lui, exploatat de Bernard Carayon, care se apleacă asupra „convergenței de interese între sfera publică și cea privată”. (Beau, 2014) Probabil în același sens, al unei anumite puneri în corelație, este relevat acest caracter și în cultura americană. Potrivit *Joint Intelligence*, termenul *intelligence* ar reprezenta o informație pusă în relație cu alte informații deja cunoscute cu privire la mediul operațional și examinate în lumina experiențelor trecute cu privire la un adversar (Chopin, Irondelle și Malissard, 2011, p. 133).

Alte definiții sunt mai degrabă finaliste. Astfel, Jean-Louis Levet vede în *intelligence-ul economic* „capacitatea de a înțelege mediul nostru și de a anticipa schimbarea” (Bineau, 2016, p. 4), iar Alain Juillet, fost înalt responsabil pe probleme de *intelligence economic*, pune accent pe

finalitatea economică (competitivitatea și securitatea economică a întreprinderilor) (Juillet, 2018). *Cartea verde despre inovație* (1995, p. 20) preia definiția consacrată de raportul Martre, dar are grijă să precizeze faptul că *intelligence-ul economic* include „protecția informației considerate sensibile pentru întreprindere”.

Interesant este că singura definiție care distinge dimensiunea ofensivă de cea defensivă a *intelligence-ului* economic este formulată într-o circulară din 2002 a Ministerului Economiei din Franța: „*Intelligence-ul* economic este dispozitivul prin intermediul căruia orice actor economic asigură controlul și protejarea informației esențiale pentru activitățile sale. Pe de o parte, trebuie culeasă, gestionată și valorificată informația utilă. Pe de alta, trebuie protejată, într-un mediu caracterizat printr-o concurență serioasă”. (Hardy, 2011, p. 20)

O altă distincție de interes este operată de Alain Juillet într-o prelegere susținută în februarie 2018 la Universitatea Corsicană. Expertul admite o *definiție franceză*, care respectă datele generale ale problemei, „controlul și protejarea informațiilor utile factorilor decizionali”, dar și o așa-zisă *definiție oficială*, ce se întoarce din nou asupra finalității, însă, într-un mod mult mai elaborat „dezvoltarea unui mod de guvernare în măsură să culeagă, să controleze și să valorifice informațiile strategice utile”, scopul său fiind „competitivitatea, securitatea și consolidarea economiei naționale și a întreprinderilor sensibile”. (Juillet, 2018)

Scurt parcurs etimologic. Evoluția conceptului

Se pare că termenul *renseignement* își face apariția în secolele XIV-XV, fiind derivat din infinitivul verbului *renseigner*, al cărui sens de atunci era „a instrui din nou”, diferit de sensul contemporan – „a informa”. Sensul specializat începe să se impună, bineînțeles, pe măsură ce se dezvoltă și structurile cu astfel de atribuții, pe la sfârșitul secolului al XIX-lea. În conotația sa specializată, cuvântul *intelligence*, provenind din *inter* (între) și *legere*, are semnificația de „a crea legături” între cunoștințe pentru a clarifica și presupune ca atare selectarea informațiilor avute la dispoziție, astfel încât culegerea de informații este completată firesc de analiza acestora. (Huyghe, 2012)

Data fiind dezvoltarea sa în context francez, putem spune că istoria conceptului *intelligence économique* face din el „o inovație à la française”. (Hardy, 2011, p. 2) S-a remarcat deja faptul că în accepțiunea franceză termenul are o dublă conotație: de *intelligence économique* în sens larg, la nivelul întreprinderilor, și de *intelligence économique* la nivel național, de stat. Latura din urmă particularizează conceptul francez față de *competitive intelligence* din SUA, Marea Britanie și Germania, unde acesta este considerat ca ținând de domeniul sectorului privat și al asociațiilor profesionale.

Inițial, limba franceză folosea termenul *veille* (veghe), dominant în perioada 1990-1994, *renseignement* fiind evitat din cauza conotațiilor polițienești și militare, iar *intelligence* fiind perceput doar „capacitatea de a înțelege” (Hardy, 2011, p. 22). Treptat, *intelligence* s-a impus, sugerând o atitudine mai activă; *veille*, în schimb, a fost considerat „prea pasiv” (Hardy, 2011, p. 11), părănd a limita de la sine activitățile circumscrise. Astfel, „veghea (*la veille*) răspunde unei nevoi de informare, în timp ce *intelligence*-ul economic răspunde unei necesități legate de decizie”. (Boizard, 8) Explicația oferită de raportul Martre în această privință este interesantă, conjugând psihologicul cu lingvisticul, întrucât folosirea termenului *veille* condiționa și o anumită atitudine: *veille* trimite la vigilență, deci la *așteptare*, însă progresul economic impune și activități mai ofensive. Acest considerent a justificat acreditarea unui nou termen începând din 1994, cel de *intelligence économique*, concept ce va conjuga accepțiunea ofensivă și cea defensivă, pe care le-am menționat deja. Conotația activă a noului termen a fost justificată de faptul că activitatea de *intelligence économique*, prin natura sa, presupune un contact nemijlocit cu publicul larg; reuniunile prin care specialiștii sunt conștientizați cu privire la amenințările reprezentate de spionajul industrial și tehnologic, organizate de zeci de ani de către serviciul francez intern și destinate specialiștilor din ramurile „sensibile”, constituie deja o tradiție.

Termenul de *intelligence* s-a dezvoltat, în paralel, și în alte țări, într-un context similar: în Japonia și în fosta URSS va desemna activitatea agresivă de contrainformații desfășurată de stat cu privire la industrie, la științe și la tehnologie; în SUA se va concentra în jurul unei practici focalizate pe concurență; în Marea Britanie va avea în vedere

lumea afacerilor (concurența și piețele de desfacere); țările scandinave vor integra în concept, asemenea Franței, aspectele social, cultural, tehnologic și al mediului înconjurător (Juillet, 2018).

Probleme presupuse de sinonimie

Într-o anumită măsură, o motivație serioasă a folosirii termenului de *intelligence* ar fi tocmai eludarea posibilelor percepții negative induse de termeni precum *espionnage* și *renseignement*. Grăitor în acest sens este probabil și amănuntul că *renseignement* a fost evitat timp de decenii în titulatura serviciilor de informații franceze: denumirea principalului serviciu de informații intern nu a cuprins termenul *renseignement* decât în intervalul 2008-2014, iar cea a serviciului de informații externe nu a inclus niciodată acest cuvânt! De altfel, chiar și *renseignement* ar fi apărut spre a înlocui termenul *espionnage*; absent din *Dicționarul Academiei* din 1879, va apărea în ediția din 1932 (Chopin, Irondelle și Malissard, 2011, p. 102). Acestor aspecte li s-ar adăuga faptul că, potrivit raportului Martre (1994), „noțiunea de *intelligence economic* implică depășirea noțiunilor parțializante desemnate prin termenii *documentare*, *veghe* (științifică și tehnologică, privind concurența, financiară, juridică și privind regulamentele (...), *protecție a patrimoniului*, *influență* (...))”. (Martre, 1994, p. 11-12) În același timp, Hardy (Hardy, 2011, p. 17) vede în această viziune o tendință dialectică, a înaintării prin concilierea contrariilor, însă probabil ar trebui mai curând invocată tendința firească de a simplifica limbajul conceptual prea stufos și insuficient fundamentat. Termenul *intelligence* este în măsură să satisfacă o anumită *cultură a nuanței*, scoțând în evidență „legăturile esențiale între indivizi, evenimente și tehnologii” (Martre, 1994, p. 15), spre a deduce intențiile concurenței.

Tinzând spre simplificare, pe de altă parte, unii specialiști nu ezită să arate că termenii de *intelligence* și *renseignement* sunt perfect sinonimi: „*intelligence* este echivalent cu *renseignement*”. (Huyghe, 2012) În spațiul anglo-saxonă, *intelligence* desemnează mai curând „procesul de culegere de informații, de stocare, de analiză și de evaluare. El este sinonim cu activitatea de informații” (Mabrouki). Spre

exemplu, site-ul <https://www.english-for-techie.net> traduce constant termenul *intelligence* prin *renseignement*.

La cealaltă extremă, literatura de specialitate a încercat să fundamenteze o serie de distincții între conceptul de *intelligence* și alți termeni. Sunt puse în joc considerații naiv-morale precum „trebuie distinsă virtuoașă *intelligence* economică de abominabilul spionaj” (Huyghe, 2012), până la distincția fundamentală între *intelligence* și *spionaj*. Astfel, Francis Beau (2014) pleacă de la încercarea de a conferi o specificitate activității de *renseignement*, care reprezenta, în opinia sa, valorificarea informației utile procesului decizional într-o acțiune într-un mediu ostil sau pur și simplu nesigur. În schimb, *intelligence* ar reprezenta culegerea de informații cu mijloace legale sau aflate la limita legalității, incluzând culegerea de informații în orb sau activitatea de lobby, dar excluzând orice mijloc clandestin.

Dacă încercăm să fundamentăm conceptul de *intelligence* raportându-l la realitate, importanța sa pare a fi esențialmente de ordin strategic; în această privință, ar trebui luată în considerare distincția formulată de Jean-Marc Jaffré (2015, p. 3), care consideră că *intelligence*-ul consolidează strategic informația secretă (*le renseignement*) în faza de decizie operațională, în timp ce *renseignement* este rezervat acțiunilor concrete. O conotație a afirmației lui Jaffré, insuficient explicată, ar fi aceea că evoluția informației secrete (*renseignement*) spre *intelligence* ar fi condiționată de latura analitică, menită a facilita înțelegerea fenomenelor: „Înțelegerea se îmbogățește cu informația secretă (*renseignement*), devine *intelligence* și duce la o decizie cu caracter operațional sau la capacități semnificative de a influența evenimentele” (Jaffré, 2015, p. 2). Mai ales că, reamintim, *intelligence* presupune crearea de legături, instituirea de relații.

Tot Francis Beau (2014) se află la originea altei disocieri, introducând și conceptul de *informație de întreprindere (renseignement d'entreprise)*: culegere de informații masivă, din surse deschise, rezultatele fiind valorificate la toate structurile în măsură să contribuie la competitivitatea economică; agenții economici continuă astfel, activitatea de culegere de informații la nivel statal, adaptând-o, evident, la propriile obiective strategice. Beau insistă asupra faptului că acest

gen de activitate ar trebui să rămână în cadre strict private, spre a nu încălca regulile concurenței economice.

Spre deosebire de aceasta, conform lui Juillet, (2018) *intelligence-ul economic* ar reprezenta o politică publică desfășurată în beneficiul agentului economic, al cărei obiectiv este obținerea de informații strategice utile, vizând în ultimă instanță să asigure competitivitatea și securitatea economiei și a întreprinderilor. Ansamblul de măsuri presupuse de aceasta este mai larg – valorificare, măsuri de protecție a securității bunurilor, lobby –, fără însă, a atinge amploarea celor pe care le pot lua autoritățile. Extinderea ariei gnoseologice presupuse de activitatea de culegere de informații, dar și, probabil, o anumită dezorientare generată de volumul imens de informații, care s-au dovedit necesare a fi gestionate a generat consacrarea, în anii 2000, a numeroase articole conceptului de *cultural intelligence/reenseignement culturel*, definit de James P. Coles drept „ansamblul de informații sociale, politice, economice sau demografice, ce permit înțelegerea istoriei, a instituțiilor, a psihologiei și a comportamentelor unui popor”. (Chopin, Irondelle și Malissard, 2011, p. 147).

Conotații naționale, sensuri problematice

Reacțiile publice la noul concept de *intelligence* nu au fost din cele mai favorabile, o observație deosebit de fină a lui Mylène Hardy făcând lumină în această privință: faptul de a insista asupra diferenței dintre *intelligence economic* și spionaj, afirmând neîncetat caracterul legal al celei dintâi, poate stimula suspiciunea opiniei publice (Hardy, 2011, p. 22).

În plus, noțiunea în sine este greu de transpus în cultura și limbajul de specialitate ale altor spații, o serie de specialiști, inclusiv din Hexagon, recunoscând că, la urma urmei, conceptul de *intelligence economic* pare destinat să rămână „franco-francez” (Hardy, 2011, p. 18). Nu mai puțin, o anumită proliferare necontrolată și haotică a dus la apariția mai multor sensuri concurente, pe care înșiși experții nu au mai fost în măsură să le mai departajeze, astfel încât, orice încercare de a formula o definiție care să poată avea impact instituțional și oficial pare sortită eșecului. Într-o singură frază, trecând în revistă implicațiile conceptului de *intelligence*, Hardy (2011, p. 21) face referire la „metode

de *intelligence* concurențial, de *contra-intelligence*, de lobby”, atât la nivelul întreprinderilor, cât și la cel al statului.

Impactul negativ în plan public în Franța a avut la origine cel mai probabil și accepțiile termenului în limba engleză. Nu numai autoritățile străine s-au văzut puse astfel în fața unor dificultăți, *economic intelligence* făcând trimitere la activitățile serviciilor de informații, în contrast evident cu conotația conferită de francezi înșiși, dar și agenții economici francezi care au ajuns să suspecteze implicarea serviciilor de informații în economia de piață. De altfel, atrage atenția faptul, că nenumăratele tentative de a clarifica diferențele între *intelligence* și *renseignement*, menite în special să înlăture orice suspiciune cu privire la primul, nu s-au soldat cu succes, din moment ce, la peste douăzeci de ani de la apariția raportului Martre în 1994, dezbaterile se bucură în continuare de atenție.

Inclusiv literatura de specialitate sau conexă din Franța privește cu circumspecție chiar și domeniul *intelligence* și posibilele sale implicații. Un raport al Centrului Francez de Cercetare în Domeniul Activității de Informații arată că, în cadrul comunicărilor prezentate la seminarul de la Paris, sesiunea 2010-2011, 39% s-au referit la activitatea de informații (*renseignement*), 42% s-au limitat la cea de spionaj, iar 19% au preferat să abordeze informațiile diplomatice (Arboit, 2013, p. 13).

Conceptul nu pare, deci, în măsură să se impună în lumea academică franceză: „Este suficient să intri într-o librărie britanică sau americană spre a constata neobișnuita rămânere în urmă a Franței. În timp ce apare o astfel de lucrare în Franța, cel puțin zece sunt publicate în țările anglo-saxone”(Arboit, 2013, p. 18). Astfel, conferințele și lucrările marilor strategii militari francezi, precum Ferdinand Foch, Raoul Castex, André Beaufre, Lucien Poirier nu fac nicio referire la activitatea de *intelligence*. Cauza ar fi, potrivit lui Arboit, faptul că „activitatea de informații are o conotație deosebit de negativă în conștiința colectivă franceză, fiind sinonimă cu spionajul și cu afacerile dubioase”. (Arboit, 2013, p. 19) Fapt întărit de împrejurarea, că „întotdeauna cultura noastră a trasat o graniță clară între cunoaștere și activitatea de informații (*renseignement* – n.n.), prima fiind nobilă și

legitimă, cealaltă demnă de dispreț și lipsită de legitimitate”. (Denécé și Arboit, 2009, p. 8)

Anumite eșecuri și scandaluri generate de activitatea structurilor de *intelligence* ar fi generat o reținere a politicului în fața specialiștilor în domeniu, iar din acest punct de vedere invocarea activităților militare de către Alain Juillet (2018), care vede în *intelligence* „aplicarea civilă a tehnicilor muncii de informații puse în practică în plan militar”, este firească.

Concluzii

Se pare că o variantă indirectă (temporară) a impunerii specificității termenului de *intelligence* a reprezentat-o inserția în zona economică: un raport privind *Studiile despre activitatea de informații în Franța* relevă faptul că, în planul cercetării academice oficiale, *intelligence*-ul economic a cunoscut cele mai semnificative inițiative, printre care se ilustrează crearea, în 2003, a unui Laborator de cercetare în domeniul războiului economic, în cadrul Școlii de război economic (Denécé și Arboit, 2009, p. 23).

Semnificativ este însă faptul că, deși admit că intervențiile specialiștilor francezi în *intelligence*-ul economic, foarte diferite în esență de *competitive intelligence*-ul anglo-saxon, se bucură de o reală audiență în afara Franței, autorii nu par a împărtăși adeviziunea acestor experți, atitudine explicată pe de o parte prin faptul că acestea se referă mai curând la administrarea întreprinderilor și la politicile publice de dezvoltare decât la activitatea de *intelligence* propriu-zisă, pe de alta prin profilul autorilor, care sunt specialiști din structurile de *intelligence* și nu membri ai comunității universitare (Denécé și Arboit, 2009, pp. 30-31). Totuși, se recunoaște că *intelligence*-ul economic se află în ceasul unei crize conceptuale, iar evoluția sa ascendentă la data raportului este explicată prin moda științifică.

Desigur că această criză a termenului *intelligence* va mai dura încă. Însă, din concurența diferitelor sensuri și accepțiuni este posibil să se ivească, în opinia noastră, terenul fertil al unor delimitări conceptuale menite, în ultimă instanță, să reconfigureze un univers oricum nesigur și greu de (re)structurat.

Referințe:

1. Arboit, Gérald, *Le renseignement, dimension manquante de l'histoire contemporaine de la France*, martie 2013, accesibil la <https://www.cf2r.org/wp-content/uploads/2013/04/rr9-le-renseignement-dimension-manquante-de-l-histoire-contemporaine-de-la-france.pdf>, data accesării: 07.02.2019.
2. Beau, Francis, *Intelligence économique et renseignement: dix réalités fondamentales pour un renouveau de la fonction renseignement*, 30.07.2008, accesibil la <https://www.agoravox.fr/actualites/economie/article/intelligence-economique-et-42733>, data accesării: 07.02.2019.
3. Beau, Francis, *Intelligence économique et renseignement d'entreprise*, 23.12.2014, accesibil la http://francis-beau.blogspot.com/2014/12/intelligence-economique-et_52.html, data accesării: 06.02.2019.
4. Bineau, Alexandre, *Renseignement économique et intelligence économique stratégique*, 2015-2016, accesibil la https://www.doyoubuzz.com/var/f/39/7r/397rR5hkOzHwavYTXqfQr_uW9gEiKxMGDcJV50FL2BN_master.pdf, data accesării: 06.02.2019.
5. Boizard, Odile, *Veille ou intelligence économique: faut-il choisir? Retour d'expérience*, f.a., accesibil la <http://isdms.univ-tln.fr/PDF/isdms21/boizard.pdf>, data accesării: 22.02.2019.
6. Brunet, Jean-Paul, *Dictionnaire du renseignement et de l'espionnage*, Paris, La Maison du Dictionnaire, 2000.
7. Cambridge Dictionary, accesibil la <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/intelligence>, data accesării: 03.02.2019.
8. Chopin, Olivier & Ironelle, Bastien & Malissard, Amélie, *Étudier le renseignement – état de l'art et perspectives de recherche*, Paris, IRSEM, 2009, accesibil la <https://www.google.ro/search?source>, data accesării: 06.02.2019.
9. Commission Européenne, *Livre vert sur l'innovation*, 1995, accesibil la http://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com95_688_fr.pdf, data accesării: 07.02.2019.
10. *Convorbiri cu Cioran*, București, Humanitas, 1993.
11. Denécé, Éric & Arboit, Gérald, *Les études sur le renseignement en France*, Paris, Centre Français de Recherche sur le Renseignement, 2009, accesibil la <https://www.cf2r.org/wp-content/uploads/>

- 2009/11/rr8-etudes-sur-le-renseignement-en-france.pdf, data accesării: 07.02.2019.
12. Hardy, Mylene, *Le concept français d'intelligence économique : histoire et tendances*, Guojia de jingji jishu qingbao : zhongguo yu faguo de shijian yu bijiao [Intelligence économique nationale: Etude comparative sur les pratiques en France et en Chine], Shanghai Renmin Chubanshe, Shanghai, Chine, Chapitre 4, pp.41-63, 2011, accesibil la https://archivesic.ccsd.cnrs.fr/sic_00646467/document, data accesării: 07.02.2019.
  13. Huyghe, François-Bernard, *Qu'est-ce que l'intelligence stratégique?*, https://www.huyghe.fr/actu_283.htm, data accesării : 07.02.2019.
  14. Jaffré, Jean-Marc, *L'intelligence pour construire la stratégie et la décision de sécurité*, <https://www.lagendarmerierecrute.fr/crgn/Publications/Notes-du-CREOGN/L-intelligence-pour-construire-la-strategie-et-la-decision-de-securite>, data accesării: 07.02.2019.
  15. Juillet, Alain, *Du renseignement à l'intelligence économique*, Université de Corte, 2018, accesibil la <http://s244543015.onlinehome.fr/ciworldwide/wp-content/uploads/2018/02/du-renseignement-a-lie.pdf>, data accesării: 07.02.2019.
  16. *Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Paris, Dictionnaires Le Robert – SEJER, 2004.
  17. *Le Petit Larousse en couleurs*, Paris, Larousse, 1994.
  18. Mabrouki, Nabil, *L'intelligence économique, versions État et entreprise*, Economia Research Center, f.a., accesibil la <http://economia.ma/content/1%E2%80%99intelligence-%C3%A9conomique-versions-%C3%A9tat-et-entreprises>, data accesării: 07.02.2019.
  19. Martre, Henri (coord.), *Intelligence économique et stratégie des entreprises*, La Documentation française, 1994, accesibil la http://bdc.aege.fr/public/Intelligence_Economique_et_strategie_des_entreprises_1994.pdf, data accesării: 06.02.2019.
  20. Merriam Webster Dictionary, accesibil la <https://www.merriam-webster.com/dictionary/intelligence#other-words>, data accesării: 03.02.2019.
  21. Niță, Cristian, „O încercare de definire a termenului *intelligence*”, *Revista română de studii de intelligence*, nr. 1-2/decembrie 2009, pp. 47-62.
  22. Platon, *Opere*, vol. VI, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

